

Ádám hatvanezres seregével teljes blokád alá vette Kanizsát, tárgyalások kezdődtek, amelyek értelmében 1690. április 13-án a törökök átadták a várat és 90 évi kanizsai tartózkodás után örökre búcsút intettek a városnak. A szükségtelessé lett várat 1700 után lebontották, helyére egyházi és középületeket emeltek.

Novák Tamás

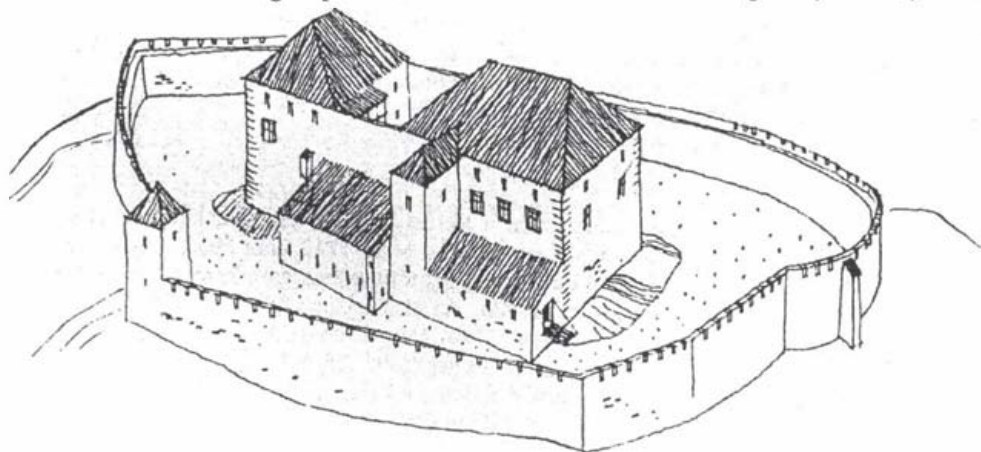
Irodalom: *V. Molnár László*: Kanizsa vára. Zrínyi Katonai Kiadó. Bp. 1987.; *Méri István*: A kanizsai várásatás. Bp. 1988.

A gesztesi vár

A vértesi várak legtöbbje királyi alapítású volt, építésük a XVI. század közepén indult meg. Történelmük a XV–XVI. században – különösen a török korban – szorosan összefügg egymással, valamint a tatai várral. Ez a történelmi közösség valószínűleg elhelyezkedésükből adódik, mivel ezek a várak tagjai voltak annak a szorosan összefüggő védelmi vonalnak, amelyiknek középpontja Tata volt.

A gesztesi vár a Vértés-hegység nehezen megközelíthető, sűrű erdővel körülvett magaslatán áll, 17 kilométerre Tatabányától. A vértésben található feltárt várak közül a legnagyobb, és ennek van a legnagyobb történelmi jelentősége is.

A feltárások tanúsága szerint a várat a XIII. században egy korábbi római előőrsből alakították ki, s abban a században a Csákok tulajdona. Csák Máté halála után a koronára szállt. A gesztesi várnagyok sorát chori Nagy Tamás nyitja, aki 1330–1355 között felügyelte a várat. Az erősség első írásos említését 1332-ből ismerjük (Chokakw [Csókakő] és Gesztes királyi várnak várnagyai: Péter fia Tamás mester). Zsigmond király itt adta ki 1387. október 24-én kelt oklevelét, melyben a Latorca fölötti királyi jogot gyakorló chasztovi nemesnek a jogbitorlást megtiltja és a jogot Ramocsa Péternek adományozza. Később a várat Kanizsai Istvánnak ajánlódékozza. Mária királyné bizonyos lázadók (talán Horváthy bán) megfélemezésére 1388. október 30-án Gesztesen keltezett királyi kéziratral hívja meg a két Forgách testvért, Péter és Jánost. 1410–1417-ben Gesztesnek és Vitálynak közös kapitánya van, bizonyos Hohenzollerni Frigyes, 1418-ban pedig Silstrang őrizte a várat. Albert (1437–1439) német és magyar király 1435-ben mulat itt, majd 1438-ban Rozgonyi Istvánnak zálogba adja. Ezt később 1438-ban Mátyás is elismeri. Igazi viszálykodás kezdődött, mikor 1460-ban Rozgonyi János fiai, János, Raynáld és Oszvat Ujlaki Miklósrá ruházzák a várat, majd 1464-ben ismét jogot formálnak rá. 1464–1465-ben a család igazi párharcot vív a birtoklásért. Valószínűleg az Ujlakiak nyertek,

A gesztesi vár a XVI. században (A Vértés-hegység és környéke. Szerk.: Béni Kornél és Viszló Levente 1996. című könyvből.)

mivel tudomásunk szerint 1494-ben a vár Ujlaki Lőrinc birtokában volt, aki 1495. szeptember 24-től, október 4-ig egy hosszú vadászat erejéig vendégül is látja benne Ulászlót. 1517-ben Török Imre nádorfehérvári báné, majd halála után özvegye tulajdona marad.

A török hódítások korában az erősség szinte évente cserélt gazdát. A török először 1529-ben ostromolta a várat, majd Tata 1543-ban történt elfoglalása után Villánnal együtt Gesztest is beveszi, s Ahmed – akárcsak Tatát – felégette. Más adatok szerint viszont a vár már 1541-ben török kézen volt, s 1551-ben már innen indítottak támadást Komárom ellen. Az viszont biztos, hogy a vár környéki településen élő, többnyire szolgálókból álló népesség elmenekül, s hogy Osman Divan aga 35 főből álló helyőrséget állomásoztat Gesztesen. Tata 1566-os visszafoglalásának hírére azonban a helyőrség elszökik, a következő évben a török visszafoglalja. 1568–1569-ben negyvenkilenc török, musztafizek (gyalogosság) és topcsik (tűzesség) tartózkodik ott.

1588. november 9-én azonban érdekes dolog történik, a gesztesi vár legkülönösebb ostroma. Náczy József a következőket írja róla: „Gregorosz Vince győri és Huszár Péter pápai kapitány vagy 2000 emberrel portyázásra indultak oly szándékkal, hogy megütköznek a törökökkel, akik Budáról vagy Fejérvárról esetleg velük szembe kerülnek. Portyázás közben hozzájuk csatlakozott Radics vajda 200 emberrel a veszprémi őrségből, ezen kívül több hajós legény Komáromból. Miután több napon át ellenségre nem akadtak, Radics tanácsára elhatározták, hogy Gesztes várát beveszik. Radics ismerte a vidéket, mert azelőtt a gesztesi őrségnél szolgált. Éjfél előtt csendben a vár alá húzódtak. A gyalogság Radics vezérlete alatt tüstént megrohanta a kapukat. Míg a törökök felriadtak, mielőtt ágyúikat elsütették volna, az udvarok be voltak véve, s az ostrom a kapu előtt tombolt. Létrákat támasztottak a falaknak, csákányok, kövek repültek az ablakokból védekező törökökre. A várkapu recsegett a fatörzsek ütései alatt, de nem engedett. Végre a török egység megaáta magát a túlerőnek a következő feltételek alatt: 1. A mozsarak, munició, raktári és egyéb védelmi szerek a várban maradnak. 2. Az őrség karddal és puskával elvonulhat, ahova akar. Miután Gregorosz és Huszár becsületszavukat adták, megnyílt a kapu s a törökök, 60 ember, mindmegannyi hős, Budára vonult. A vár Radics parancsnoksága alatt maradt.” Ám ez a hősies várostrom nagy felháborodást keltett a törökök részéről: Ferhát budai basa a béke megszegésével vádolta Ernő főherceget, és követelte a vár visszaadását. (Bár a várat nem ágyúkkal, s így nem joggatlanul vették be.) Némely források szerint a királyiak ekkor felrobantották a várat, mások viszont – éppen az előző adatra támaszkodva – tagadják. Akárhogy is, a török még abban az évben építési munkákba fog Gesztesen.

1598-ban Pálffy seregei újból felszabadítják a várat, ezúttal törvényesen, amely azonban 1599-től 1660-ig ismételtlen török kézen van. Talán nem meglepő, hogy a gyakran gazdát cserélő erősség 1605-ben ismét a magyaroké. Ebben az évben Gesztes védőőrsége a tataiakkal együtt Bocskaihoz csatlakozik. A törökök utolsó portyázásáról 1669-ből van adatunk. A vár megrongálása a XVIII. században következik be, mikor az Esterházy-család birtokába kerül. Esterházy József a majki kamanduri bencés rendház építéséhez a várból fejt ki a köveket. A XVIII. században a család által betelepített német telepések a mai Várgesztes építéséhez szintén innen hordtak köveket. Egy 1759-ből származó adat már romként említi a várat. 1939-ben a Munkás Turistaegylet – felismerve a várban, és erdős környezetében rejlő lehetőségeket – a vár délnyugati részét felhasználva turistaházat épít. Ennek ellenére a vár 1945-ig az Esterházyk birtokában volt. 1960-ban megindult a vár feltárása, majd a romos állapotban lévő várat 1960–1963 közötti években Erdei Ferenc tervei alapján az Országos Műemléki Felügyelőség helyreállíttatta.

Az 1960–1962. évi várfeltárás eredményeként a gesztesi vár építéstörténete a következő négy szakaszban vázolható:

1. A mai épület alapját jelentő belső vár alaprajza szabályos téglalap, amelyhez északon egy téglalap alakú torony is kapcsolódik. Ekkor a vár még csak egyszintes, amely a XIV. század környékén épülhetett, amire bizonyíték a gótikus stílust képviselő kőkeretek és az ásatások során előkerült Nagy Lajos-címeres kályhacsempe töredéke. Az északi homlokzaton nyíló kapuja felvonóhidás szerkezetű volt, nem farkasvermes, hanem pilléres megoldással.

2. A második periódusban a várat két szinttel megmagasították, erre engednek következni a Zsigmond-korabeli gótikára utaló kőkeretek. Az épület középtengelyében elhelyezkedő belső zárt udvarhoz keleti és nyugati irányban egy-egy lakóternyt csatlakoztattak, a föld-

szinti részben egy-egy boltozatos helyiséggel. A kapu gótikus kőkerete, és az egykori felvonóhíd két kőperselye, amiket ásatások hoztak felszínre, különösen jó állapotban maradtak ránk.

3. A XVI. századi török támadások a korábban vadászatra használt vár harcászati célokra való megerősítését tették szükségessé. Ebben a korban épülhetett az a kaputól nyugatra lévő farkasverem, melyet valószínűleg egy korábbi helyiség felhasználásával alakíthattak ki, valamint a kapu előtti farkasverem. A belsővároshoz tartozó nyugati farkasverem falában lévő kőpersely arra utal, hogy a verem áthidalása felvonóhíddal történt. A vár északi főhomlokzatához újabb vártornyot építettek, melynek több méter magas keleti fala 1960 előtt még állt.

4. A török megszállás idején a vár 1588. évi átépítése során a fiatalabb torony északkeleti sarkához egy bejáratot védő kazamatasort (belövéstől védett alagútszerű helyiség) építettek, majd a toronytól nyugatra lévő helyiségeket – a jobb védhetőség kedvéért – farkasveremké alakították. Erre a korra tehetjük a vár déli, külső falához kapcsolódó négyzet alaprajzú tornyot, valamint a külső homlokzat körül elhelyezkedő kemencék építését is.

A belső várat és az ahhoz kapcsolódó védműveket egy másik külső védőfal vette körül, melyet az ásatások során már nem tártak fel, de nyomai még ma is megtalálhatók.

Huma Noémi

Irodalom: Rabazzi Stephancsics Gusztáv: Várgesztes. Vár és falu. TKM 486. Bp. 1994.

„Omló bástyákon hulló csillagok...”

Kolozsvár az otthonunk. Az erdélyi kultúra központja, ahol számunkra fontos, hogy a múltban támaszra leljünk, és ez tovább segítsen bennünket a megmaradásban. Történelmünk még fennmaradt óriásai azok a várromok, amelyeket meglátogathatunk reményt keresve. Kolozsvárról napnyugat fele nézve tiszta időben látszanak az öreg Vlegyásza havas ormai. Alatta a Sebes-vízének partján egy meredek domboldalon áll a sebesi rom. Északra a Csonkahegyről az almási vár öreg, omladozó tornya mered az ég felé. Napkeleten a Szamos völgyében található Gyalu vára. Tovább haladva Kalotaszeg alsó részén, Léta mellett a Jára-vize felett meredek kősziklán a Géci-vár romja áll.

„Ezek voltak Kalotaszeg várai a Rákócziak idejében. De egyik sem uralja ma régi gazdáját. Gyalu és Sebes Erdélyországé volt: ma nincsen Erdélyország. Almás a Csákyaké volt: ma a baglyoké. Géczy-vára romjai között ma kecskék legelnek.” Kós Károly gondolatai festik le így a Kolozs megyei várak mai állapotát. Nem tudhatjuk, hogy meddig csodálhatjuk őket. Az itt bemutatott két vár omladozó állapotában is nyitott történelmekönyvet jelenthet az odalátogatóknak.

Almásvára vagy Dezsővára

Bánffyhyunyadtól északkeletre, a mai Szilágy és Kolozs megye határának közelében, az Almás-patak bal partján, Váralmás határában, egy erdős dombtetőn emelkedik a hajdani Almásvára megmaradt hatalmas, négyszögletű „öreg tornya”. Az ablakos öreg torony magassága 20-21 méter. Déli oldala nyílt, a másik három pedig zárt. Eredetileg négyemeletes volt, emeletenként négy szobával. A vár falaiból viszont csak a keleti és déli oldalon láthatók csekély romok. A vár egy felső (vagy belső) és egy nagyobb méretű alsó (vagy külső) várból állt. A ma is létező „öregtorony” a felső vár egyik erőssége volt. Almásvára a Kis-Szamos és a Sebeskörös völgyéből a Szilágyságba vezető utat őrizte.

A vár helyén vagy annak közelében Benedek rendi monostor állt már a XII–XIII. században. Egy 1239-ből keltezett oklevél említi „monasterium de Almas”-t (Almásmonostort). A legnagyobb valószínűség szerint ez a monostor az 1241–1242. évi tatárdúlás idején pusztult el, s többé már nem is épült fel. A monostor kőanyagát később felhasználták a vár építéséhez.

Almásvára építésének pontos idejéről nem maradtak fenn megbízható adatok. Kelemen Lajos az erdélyi középkor kiváló kutatója és ismerője szerint, Almásvárat a Geregye-nemzetiségbeli Pál országbíró, IV. Béla királyunk hűséges embere építtette fel, aki részt vett a tatárdúlás nyomán elpusztított Erdély újjáépítésében.